

PIŁSUDSKI ZE SWYM
SZTABEM W KIELCACH

GRA TERENOWA:
ŚLADAMI JÓZEFA
PIŁSUDSKIEGO
NA MAZOWSZU – WALKA
O NIEPODLEGŁOŚĆ

Agnieszka Starwińska

KATEGORIA WIEKOWA: 15-18 LAT

Mazowsze.

serwisy IPolishki

ADRESAT: uczniowie w wieku 15–18 lat.

CZAS ZAJĘĆ: ok. 90 minut (w zależności od wyboru wersji).

SŁOWA KLUCZOWE: Legiony Polskie, Józef Piłsudski, odzyskanie niepodległości, Wielka Wojna – I wojna światowa, front zachodni, front wschodni, okopy, zasieki, brygadier, wojna pozycyjna, Rada Regencyjna, Tymczasowa Rada Stanu, Polska Organizacja Wojskowa (POW).

WPROWADZENIE

Lekcje są przeznaczone dla uczniów ze szkoły ponadgimnazjalnej. Można je realizować na kółku historycznym lub na lekcjach historii – wybrane elementy, a całość – jako grę terenową. Scenariusze są szczególnie zalecane do wykorzystania na lekcji historii w I klasie LO lub w klasie II i III LO na zajęciach z historii i społeczeństwa.

CEL OGÓLNY

Zdobywanie i pogłębianie wiedzy dotyczącej historii Polski w czasie I wojny światowej. Podkreślanie roli jednostek w procesie dziejowym i ich wpływu na budowanie tożsamości narodowej.

CELE SZCZEGÓŁOWE

Uczeń:

- charakteryzuje sytuację Polski w latach 1914–1918;
- opisuje sytuację międzynarodową przed I wojną światową i jej wpływ na działania Polaków, a zwłaszcza Józefa Piłsudskiego;
- wie, jaki wpływ na budowanie tożsamości narodowej i powołanie Legionów Polskich miały powstania narodowe;
- przytacza przykłady poświęcenia legionistów i ludności Warszawy;
- wymienia miejsca pamięci dotyczące stoczonych bojów przez Brygady Legionowe na Mazowszu;
- opisuje umundurowanie i wyposażenie legionistów;
- analizuje walki legionowe podczas I wojny światowej;
- omawia cele pobytu Józefa Piłsudskiego w Warszawie w 1915 r. oraz w 1917 r.;
- zna konsekwencje kryzysu przysięgowego oraz internowania Piłsudskiego w twierdzy w Magdeburgu;
- porównuje znaczenie Tymczasowej Rady Stanu (TRS) i Rady Regencyjnej dla odbudowy państwowości polskiej;
- rozumie tragedię walki Polaka przeciwko Polakowi na froncie wschodnim, przebiegającym przez Mazowsze (Legionów Polskich po stronie państw centralnych oraz Legionu Puławskiego po stronie Rosji);
- przytacza przykłady rozbrajania Niemców przez różne grupy społeczne (harcerzy, żołnierzy POW, akademików itp.) w listopadzie 1918 r. w Warszawie;
- analizuje okoliczności przybycia Józefa Piłsudskiego do Warszawy 10.11.1918 r. i objęcia duchowego, politycznego oraz wojskowego przywództwa w odrodzonej Polsce;
- poznaje ważne postacie z tego okresu, takie jak: Józef Piłsudski, gen. Edward Rydz-Śmigły, Roman Dmowski, Ignacy Jan Paderewski, Józef Haller, Aleksandra Piłsudska, arcybiskup Aleksander Kakowski, ksiądz Zdzisław Lubomirski, Józef Ostrowski,

Marszałek Francji Ferdinand Foch, gen. Kazimierz Sosnkowski, Janina Korolewicz-Waydowa – aktorka, Hans Hartwig von Beseler – generał-gubernator warszawski, Otto Glasenapp, księżna Maria Zdzisławowa Lubomirska, komendant POW nr 1 – Adam Koc, cesarz austriacki Franciszek Józef I;

- poznaje pojęcia i zagadnienia dotyczące tego okresu, takie jak: irredenta, insurekcja, partyzant, weteran, Legiony Polskie (I, II, III Brygada), naczelnik, konstytucja, suwerenność, brygada, internowanie w Beniaminowie i Szczypiornie, kryzys przysięgowy, oficer, szeregowiec, ułan, szarża, Tymczasowa Rada Stanu, Rada Regencyjna, trójporozumienie, trójprzymierze, junkier, ententa, wyścig zbrojeń, iperyt, karabiny, pistolety, karabiny maszynowe i granaty, umundurowanie, hełmy, maski przeciwgazowe, menażka, Polska Organizacja Wojskowa (POW), Legiony Polskie, Józef Piłsudski, odzyskanie niepodległości, Wielka Wojna – I wojna światowa, front zachodni, front wschodni, okopy, zasieki, brygadier, wojna pozycyjna, Rada Regencyjna, Tymczasowa Rada Stanu;
- zaznacza na osi czasu daty wydarzeń: 28.06.1914 r. – zamach na arcyksięcia Franciszka Ferdynanda w Sarajewie (bezpośrednia przyczyna wybuchu I wojny światowej), sierpień 1914 r. – na krakowskich Oleandrach złożenie przez byłych członków organizacji strzeleckich przysięgi Józefowi Piłsudskiemu (utworzenie Legionów Polskich), bitwy Legionów: w 1914 r. pod Laskami, Mołotkowem, Limanową, Łowczówkiem, 1915 r. – szarża pod Rokitną, kolejne zwycięskie boje pod Kukłami i Kamieniuchą na Wołyniu, a w lipcu 1916 r. bitwa brygad legionowych pod Kostiuchnówką; 15.08.1915 r. – pierwszy pobyt brygadiera Józefa Piłsudskiego w Warszawie; 1915 r. – atak gazowy na froncie wschodnim w Bolimowie koło Skierniewic, grudzień 1916 r. – 22.07.1917 r. – pobyt Józefa Piłsudskiego w Warszawie, styczeń 1917 r. – utworzenie Tymczasowej Rady Stanu (TRS); lipiec–sierpień 1917 r. – kryzys przysięgowy; sierpień 1917 r. – przejęcie władzy przez Radę Regencyjną; 7.10.1918 r. – ogłoszenie przez Radę Regencyjną dążeń niepodległościowych Polaków, październik–listopad 1918 r. – rozbrajanie Niemców przez ludność Warszawy; 10.11.1918 r. – przybycie Józefa Piłsudskiego z niewoli do Warszawy; 11.11.1918 r. – odzyskanie niepodległości, 1918–1939 – II Rzeczpospolita (dwudziestolecie międzywojenne), maj 1926 r. – zamach majowy dokonany przez Józefa Piłsudskiego (wydarzenia na moście Poniatowskiego), rządy sanacji; 1918–2018 (100-lecie odzyskania niepodległości);
- docenia rolę legionistów i Józefa Piłsudskiego w walce o wolność i o wartości wyrażające się hasłem: „Bóg, Honor, Ojczyzna”;
- rozumie znaczenie złożonej przysięgi i przyczyny kryzysu przysięgowego;
- przedstawia rolę legionistów i ludności warszawskiej w kształtowaniu postaw patriotycznych na Mazowszu w okresie Wielkiej Wojny;
- wyjaśnia znaczenie roli Józefa Piłsudskiego w odbudowie Polski, przekazywaniu tradycji legionowej i patriotyzmu z pokolenia na pokolenie
- opisuje ataki gazowe na Mazowszu.

METODY PRACY:

- praca indywidualna (zadania z karty ćwiczeń),
- praca grupowa (drama),
- dyskusja,
- burza mózgów.

MATERIAŁY DYDAKTYCZNE:

- karty pracy,
- źródła ikonograficzne,
- teksty źródłowe,
- podręczniki do historii,
- mapa Warszawy,
- długopisy, mazaki,
- tablety, smartfony, telefony komórkowe (uzależnione od decyzji organizatora),
- duże karty papieru.

FORMY PRACY:

- praca w grupach (uczniowie w grupach składają przysięgę, wykonują piosenkę i malują plakat),
- praca indywidualna,
- praca z ekspertami – osobami, które w wyznaczonych punktach Warszawy będą zaliczały wykonanie zadań poszczególnym grupom.

ZAŁĄCZNIKI:

- 1a–1l. Teksty źródłowe nr 1–12.
2. Karta punktacji.

BIBLIOGRAFIA

P. Bazek, *Epopcja Legionowa*, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2015.

J. Cisek, M. Cisek, *Do niepodległości. Na intencję odrodzenia Polski*, Świat Książki, Warszawa 2008.

L. Królikowski, K. Oktabiński, *Warszawa 1914–1920. Warszawa i okolice w latach walk o niepodległość i granice RP*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.

J. Panaś, *Pamiętniki kapelana Legionów Polskich*, Nakładem Księgarni S. Rehmana, Lwów 1920.

Warszawa w listopadzie 1918 roku. Tak mało pomnę...ów dzień był jak chwila. Informator Wystawy, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Warszawa 2008.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

<http://www.muzeumwp.pl/wystawy/51,-8222-wielka-wojna-1914---8221--1918--prawdziwy-koniec-belle-epoque--8221/> [dostęp: 20.07.2018].

https://pl.wikipedia.org/wiki/Bitwa_pod_Bolimowem [dostęp: 20.07.2018].

https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojna_pozycyjna [dostęp: 20.07.2018].

<https://pl.wikipedia.org/wiki/Okop> [dostęp: 20.07.2018].

https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_Sosnkowski [dostęp: 20.07.2018].

https://pl.wikipedia.org/wiki/Dworzec_Wiede%C5%84ski [dostęp: 20.07.2018].

<https://pl.wikipedia.org/wiki/Schron> [dostęp: 20.07.2018].

<http://warszawa.naszemiasto.pl/archiwum/sladami-marszalka-jozefa-pilsudskiego-po-warszawie,1774386.art,t,id,tm.html> [dostęp: 20.07.2018].

<https://wpolityce.pl/historia/221696-jozef-pilsudski-marszalek-niepodleglosci-wodz-wokol-ktorego-skupialy-sie-nadzieje-polakow-na-odzyskanie-wolnosci> [dostęp: 20.07.2018].

PRZEBIEG ZAJĘĆ

Gra terenowa rozpoczyna się w Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie lub w innym wybranym punkcie Warszawy, ale zaleca się wyżej wymienione miejsce. Gra jest pomyślana jako wędrówka po Warszawie śladami Józefa Piłsudskiego, ale odnosi się również do ogólnego kontekstu historycznego, czyli I wojny światowej oraz walk Legionów Polskich na Mazowszu (u boku Austro-Węgier i II Rzeszy) oraz walk Legionu Puławskiego u boku Rosji – na froncie wschodnim. Gra jest podzielona na 10 przystanków, na każdym z nich na grupę uczniów oczekuje ekspert, który czuwa nad prawidłowym przebiegiem gry w danym punkcie. Uczniowie mogą mieć ze sobą: trzy podręczniki do historii z zakresu poruszanej tematyki, mapę

Warszawy, ważne bilety autobusowe, długopisy, kolorowe mazaki, telefony komórkowe, smartfony lub tablety. Na każdym przystanku eksperci mają do dyspozycji teksty źródłowe, pytania i zadania, schemat przykładowej odpowiedzi, zalecane punktowanie oraz ciekawostki, które można przekazać grupom podczas gry terenowej. Po każdym zdobytym przez grupę przystanku ekspert wypełnia kartę punktacji. Zaleca się połączenie kilku szkół do przeprowadzenia gry terenowej w Warszawie. Nagrody w grze terenowej zależą od organizatora i fundatorów. Niektóre elementy gry terenowej można wykorzystać na lekcji historii lub języka polskiego.

Patrol 1 Pułku Ułanów I Brygady Legionów na odpoczynku w lesie

PRZYSTANEK Nr 1: Zadanie wstępne

Rozpoczyna się w miejscu, o którym decyduje nauczyciel lub organizator. Polecane jest Muzeum Wojska Polskiego, czyli Aleje Jerozolimskie 3, 00-495 Warszawa. Uczniowie są podzieleni na grupy (np. 6-osobowe). W zadaniu wstępnym grupy na czas odgadują hasła logogryfu, które dadzą im rozwiązanie oraz możliwość przejścia do następnego zadania. Grupom należy przyznać punkty. Liczba punktów jest uzależniona od liczby grup. Jeżeli mamy 10 grup, to największa liczba punktów także wynosi 10. Grupa, która pierwsza wykona zadanie, otrzyma 10 p., kolejna grupa – 9 p., a ostatnia – 1 p. Uczniowie muszą odgadnąć wszystkie hasła pomocnicze oraz hasło główne. Dopiero wtedy zadanie wstępne zostaje zaliczone.

Pierwsza część logogryfu:

1. Stopień wojskowy w armii niemieckiej, termin ten oznaczał też właściciela dużych obszarów ziemi w Prusach, Meklemburgii i Holszynie. **JUNKIER**
2. Sojusz trzech państw podczas I wojny światowej – Francji, Rosji i Wielkiej Brytanii (do hasła głównego jest potrzebna trzecia litera).
TRÓJPOROZUMIENIE
3. Jedną z głównych przyczyn wybuchu I wojny światowej był wyścig...
ZBROJEŃ
4. Inna nazwa państw trójporozumienia.
ENTENTA
5. Francuski dowódca i teoretyk wojskowy, Marszałek Francji w 1918 r. Ferdinand **FOCH**

Rozwiązanie: Józef

Druga część logogryfu:

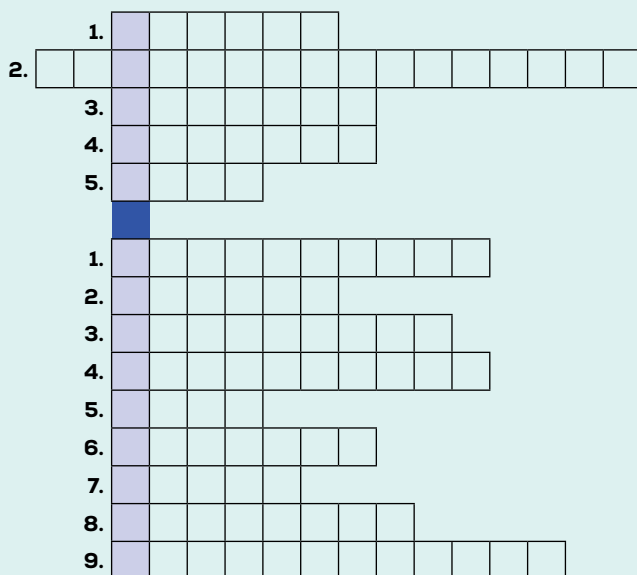
1. Nazwisko genialnego kompozytora polskiego, który koncertował w USA i przysyłał datki z koncertów na pomoc żołnierzom Legionów Polskich, zabiegał u Prezydenta USA

Woodrowa Wilsona o przywrócenie Polsce dawnych granic; później był premierem rządu w II RP.

PADEREWSKI

2. Trujący gaz bojowy użyty po raz pierwszy podczas I wojny światowej w miejscowości Ypres. **IPERYT**
3. Bitwa rozegrana przez Legiony Polskie podczas I wojny światowej w dniach 22–25.12.1914 r.
ŁOWCZÓWEK
4. Nazwisko polskiego dowódcy wojskowego, założyciela Związku Walki Czynnej (ZWC), szefa sztabu I Brygady Legionów Polskich, bliskiego przyjaciela Józefa Piłsudskiego, przetrzymywanego z nim w twierdzy w Magdeburgu. **SOSNKOWSKI**
5. Żołnierz jazdy lekkiej uzbrojony w lancę, szablę, broń palną, charakterystyczny dla kawalerii polskiej. **UŁAN**
6. Nazwisko przywódcy Narodowej Demokracji, przewodniczącego Komitetu Wolnej Polski, brał udział w konferencji wersalskiej, gdzie reprezentował Polskę. **DMOWSKI**
7. Rzeka, nad którą stoczono w dniach 1.07–18.11. 1916 r. jedną z największych bitew I wojny światowej – bitwa ta pochłonęła ponad milion ofiar.
SOMMA
8. Konflikt związany z odmową złożenia przysięgi na wierność cesarzowi Niemiec Wilhelmowi II przez żołnierzy Legionów Polskich, nazywany ... przysięgowym. **KRYZYSEM**
9. Przymusowe umieszczenie określonych osób w wyznaczonym miejscu pobytu, bez prawa jego opuszczania, dotyczy to zwłaszcza osób biorących udział w wojnie, w tym przypadku dotyczyło to żołnierzy Legionów Polskich, którzy zostali umieszczeni m.in. w Beniaminowie.
INTERNOWANIE

Rozwiązanie: Piłsudski

PRZYSTANEK Nr 2: Kazimierz Sosnkowski

ZADANIE: Znajdźcie w Muzeum Wojska Polskiego kurtkę i czapkę gen. Kazimierza Sosnkowskiego. (2 p.)

Ciekawostka – ekspert opowiada uczniom o pamiątkach pozostałych po J. Piłsudskim.

Trafiły tu pamiątki po Józefie Piłsudskim ocalałe z muzeum, które przed wojną mieściło się w Belwedrze.

Znajdują się tu: mundur oraz buława, a także bostonka, czyli maszyna drukarska, na której drukowano „Robotnika”, pismo wydawane i redagowane przez Piłsudskiego. Są też szable Marszałka i biurko. (Na podstawie wypowiedzi profesora Ciska).

Źródło: <http://warszawa.naszemiasto.pl/archiwum/sladami-marszalka-jozefa-pilsudskiego-po-warszawie,1774386,art,t,id,tm.html> [dostęp: 20.07.2018].

PRZYSTANEK Nr 3: Składamy przysięgę

ZADANIE 1: Znajdźcie jedyny zachowany mundur kapelana z czasów I wojny światowej i wykonajcie polecenia do tekstu źródłowego.

Tekst źródłowy nr 1 (**załącznik nr 1a**).

Pytanie:

1. Czy ta przysięga była zgodna z celami, jakie wyznaczili sobie legioniści?

Odpowiedź: Przysięga była kontrowersyjna, ale legioniści musieli ją składać, żeby podczas I wojny światowej podjąć u boku Austrii walkę o niepodległość.

ZADANIE 2: Napiszcie krótko swoją przysięgę legionową i odegrajcie ją przed ekspertem.

Punktacja:

znalezienie przystanku – 1 p., odpowiedź na pytanie 1 – 2 p., wykonanie zadania 2 – od 1 do 6 p. (wykonanie, treść, pomysłowość itp. – ocenia to ekspert).

PRZYSTANEK Nr 4: Okopy

ZADANIE 1: Znajdźcie w Muzeum Wojska Polskiego okopy – będzie tam na was czekał ekspert, który zada wam pytania.

(Okopy znajdują się np. na wystawie *Wielka Wojna 1914–1918. Prawdziwy koniec belle époque*). Za odpowiedzi na pytania można dostać 2–4 punkty, ekspert może również przyznać dwa dodatkowe punkty z szybką odpowiedzi. Grupy nie muszą udzielić odpowiedzi na wszystkie pytania,

ale zabierają ze sobą kartę z odpowiedziami z tej części zadaniowej. Czas odpowiedzi zależy od członków grupy.

Pytania:

1. Jak nazywają się polowe fortyfikacje ziemne, obronne lub oblężnicze, które były stosowane podczas I wojny światowej? Były to wykopy w ziemi chroniące przed ostrzałem, usytuowane na froncie walk, służące do prowadzenia ognia z broni osobistej i zespołowej oraz do obrony przedpola.

Odpowiedź: Okopy.

2. Jak określa się wojnę, podczas której obie walczące strony zajmują silnie umocnione pozycje (okopy, zasieki)? Między walczącymi stronami znajduje się tzw. ziemia niczyja, nad którą żadna ze stron nie ma kontroli. Wyparcie przeciwnika, a tym samym przesunięcie linii frontu, jest bardzo utrudnione.

Odpowiedź: Wojna pozycyjna.

3. Podajcie sześć przedmiotów z wyposażenia żołnierzy, które zgromadzono w okopach.

Odpowiedź: Karabiny, pistolety, karabiny maszynowe i granaty, umundurowanie, hełmy, maski przeciwgazowe, menażka itp.

4. Jak nazywa się miejscowość, gdzie rozegrała się nierozstrzygnięta bitwa na froncie wschodnim I wojny światowej pomiędzy wojskami niemieckimi i rosyjskimi? Bitwa ta przeszła do historii ze względu na pierwszą próbę zastosowania przez Niemców broni chemicznej na szeroką skalę.

Odpowiedź: Bolimów koło Skierniewic, Mazowsze.

ZADANIE 2: Przeczytajcie tekst źródłowy, rozejrzyjcie się po wystawie i udzielcie odpowiedzi na pytania. Tekst źródłowy nr 2 (**załącznik nr 1b**).

Pytania:

1. Jakich profesjonalnych i nieprofesjonalnych materiałów używano na froncie do budowy okopów?

Odpowiedź:

- Materiały profesjonalne: żelazne nakrywki, granatniki, druty kolczaste, bale i słupy ciosane (zapewne z okolicznych lasów i borów), daszki szrapnelowe, worki z piaskiem, żelazo, beton, kłody sosen, zasieki.
 - Materiały nieprofesjonalne: okoliczne płoty, deski, drzwi, okiennice, stoły i ławki z chałup.
2. Napiszcie, czym różniły się ziemianki od schronów.

Odpowiedź: W ziemiankach można było mieszkać i legioniści budowali je poza frontem jako małe domki, które były azylem dla żołnierzy, jednak nie chroniły przed nieprzyjacielskim ogniem. Natomiast schrony to rodzaj budowli obronnej lub ochronnej o przeznaczeniu wojskowym bądź cywilnym. Chroniły przed atakiem nieprzyjaciela.

PRZYSTANEK Nr 5: Wisła – wejście na Most Poniatowskiego

ZADANIE: Wykonajcie piosenkę. Punkty (od 1 do 7) przyznaje ekspert.

Tekst źródłowy nr 3 (**załącznik nr 1c**).

Pytania:

1. Jaki zaborca został wymieniony w piosence, a o jakim nie wspomniano?
Odpowiedź: W piosence mowa o Rosji, nie wymieniono II Rzeszy i Austrii. (3 p.)
2. Po stronie którego zaborcy walczyli Polacy na Mazowszu i na jakim froncie? Czy zdarzało się, że Polak walczył przeciwko Polakowi?

Odpowiedź: Przez Mazowsze przebiegał front wschodni. Legiony Polskie walczyły po stronie Austrii i II Rzeszy, Legion Puławski po stronie Rosji. Zdarzało się, że Polak walczył przeciwko Polakowi. (4 p.)

Ciekawostka – ekspert opowiada uczniom o moście Poniatowskiego.

Na moście Poniatowskiego Marszałek spotkał się z prezydentem Stanisławem Wojciechowskim w pierwszym

dniu przewrotu majowego. Chciał wymusić zgodę na wjazd do stolicy żołnierzy z jego oddziałów. „Niech pan mi nie przeszkadza. Zapewniam pana, że nic się ani panu, ani tym żołnierzom nie stanie” – takimi słowami naciskał na prezydenta. Po odmowie stwierdził, że i tak przejedzie. Z tą budowlą wiąże się jeszcze jedna historia dotycząca Piłsudskiego. To jego wymienia się jako pierwszego zasłużonego w odbudowie mostu, po tym jak w sierpniu 1915 r. wycofujący się z Warszawy Rosjanie wysadzili go w powietrze.

Źródło: <http://warszawa.naszemiasto.pl/archiwum/sladamimarszalkajozefapilsudskiego-po-warszawie,1774386,art,t,id,tm.html> [dostęp: 20.07.2018].

PRZYSTANEK Nr 6: Hotel Francuski – brygadier przybywa do Warszawy

Hotel ten dawniej znajdował się przy ulicy Marszałkowskiej, róg Rysiej i placu Zielonego 5 (obecnie plac Jana Henryka Dąbrowskiego w Warszawie w kwartale ulic Rysiej, Szkolnej, Kredytowej i Jasnej – tam, na środku placu kolejny ekspert czeka na uczniów).

ZADANIE: Przeczytajcie tekst źródłowy i odnajdźcie miejsce, w którym stał hotel Francuski.

(Tekst źródłowy uczniowie otrzymują od eksperta z przystanku nr 3 – Wisła).

Tekst źródłowy nr 4 (**załącznik nr 1d**).

Ciekawostka – ekspert opowiada uczniom o zwyczajach J. Piłsudskiego.

W niepodległej Polsce Józef Piłsudski przychodził z córkami na lody do hotelu Europejskiego.

Marszałek lubił tu przychodzić na lody z dziećmi. Robił to, wymykając się swojej ochronie. Nie lubił jej towarzysstwa. Mawiał soczyście, że „w Polsce żyje i sam własnej... upilnować potrafi”. Pewnego dnia zniknął z Belwederu razem z córkami. To wywołało panikę wśród ochrony. Znalaziono całą trójkę

w ulubionej przez nich cukierni w hotelu. Miał szczęście, bo akurat wtedy nie wziął pieniędzy i, by zapłacić rachunek, musiał je pożyczyć od adiutanta. Dług oddał natychmiast po powrocie do Belwederu.

Źródło: <http://warszawa.naszemiasto.pl/archiwum/sladamimarszalkajozefapilsudskiego-po-warszawie,1774386,art,t,id,tm.html> [dostęp: 31.07.2018].

Pytania:

1. Dlaczego Józef Piłsudski musiał opuścić Warszawę w 1915 r.?

Odpowiedź: Józef Piłsudski cieszył się zbyt dużą popularnością, witały go tłumy w hotelu Europejskim, co przeszkadzało władzom niemieckim, dlatego musiał opuścić Warszawę. (2 p.)

2. Jaki tytuł nosił wówczas Józef Piłsudski?

Odpowiedź: Brygadier. (1 p.)

3. Gdzie udał się Józef Piłsudski i jak został upamiętniony?

Odpowiedź: Józef Piłsudski przebywał niedaleko Warszawy, w pensjonacie w Otwocku, gdzie prowadził rozmowy polityczne i podejmował decyzje dotyczące Legionów i walki o niepodległość. Otwocczanie uhonorowali brygadiera, później Marszałka, wystawieniem pomnika. (2 p.)

PRZYSTANEK Nr 7: Pałac Rzeczypospolitej Przy Placu Krasińskich – Tymczasowa Rada Stanu

Tekst źródłowy nr 5 (**załącznik nr 1e**).

Tekst źródłowy nr 6 (**załącznik nr 1f**).

Pytania:

1. Jaki organ w styczniu 1917 r. przejął władzę na ziemiach byłego zaboru rosyjskiego? Podajcie dokładną nazwę.

Odpowiedź: Tymczasowa Rada Stanu. (1 p.)

2. Pod nadzorem jakich państw funkcjonował ten organ (określcie nazwę tych państw używaną podczas I wojny światowej)?, Jak nazwano wówczas

terytorium Mazowsza i byłych ziem zaboru rosyjskiego?

Odpowiedź: II Rzeszy i Austro-Węgier (państwa centralne, trójprzymierze). Królestwo Polskie. (3 p.)

3. Jaką funkcję w TRS pełnił Józef Piłsudski i gdzie w tym czasie przebywał?

Odpowiedź: Był członkiem TRS, działał w Wydziale Wykonawczym i został przewodniczącym Komitetu Wojskowego. Zamieszkał w hotelu Brühlowskim przy ulicy Fredry 12. Pod koniec grudnia 1916 r. lub na początku stycznia 1917 r. Piłsudski mieszkał u państwa Wędrowskich, na III piętrze budynku przy ulicy Służewskiej 5, stołował się w pensjonacie pani Jaksy-Kwiatkowskiej przy ulicy Sienkiewicza 3. (3 p.)

4. Kiedy i dlaczego Józef Piłsudski został aresztowany? Co się dalej z nim stało?

Odpowiedź: Józef Piłsudski 22.07.1917 r. został aresztowany w mieszkaniu przy ul. Służewskiej 5 w Warszawie i wywieziony do Magdeburga, gdyż odmówił złożenia przysięgi cesarzom II Rzeszy i Austrii. Był to tzw. kryzys przysięgowy. (3 p.)

PRZYSTANEK Nr 8: Zamek Królewski – Rada Regencyjna obejmuje władzę

Tekst źródłowy nr 7 (załącznik nr 1g).

Tekst źródłowy nr 8 (załącznik nr 1h).

Pytania:

1. Jaki organ przejął władzę w Królestwie Polskim i na Mazowszu po kryzysie przysięgowym? Wymień członków tego organu.

Odpowiedź: Rada Regencyjna – arcybiskup Aleksander Kakowski, księżę Zdzisław Lubomirski, Józef Ostrowski. (2 p.)

2. Kiedy organ ten zapowiedział niepodległość Polski?

Odpowiedź: 7.10.1918 r. (1 p.)

3. Jakie grupy społeczne wyzwały Warszawę?

Odpowiedź: Żołnierze z Polskiej Organizacji Wojskowej (POW), młodzież

akademicka, ludność Warszawy, dowórcy, harcerze. (1 p.)

4. Gdzie Niemcy najdłużej odmawiali złożenia broni? Udajcie się tam, skąd można ich było zaatakować. Jak nazywa się to miejsce? Podajcie nazwę tego miejsca.

Odpowiedź: Najdłużej w stolicy odmawiali złożenia broni żołnierze i żandarmi niemieccy, zamknięci w gmachu Ratusza przy Placu Teatralnym. (1 p.) Miejscem tym jest Plac Teatralny – gmach Opery Narodowej (Teatru Wielkiego). (1 p.)

PRZYSTANEK Nr 9: Teatr Wielki – rozbrajanie Niemców w Warszawie

Tekst źródłowy nr 9 (załącznik nr 1i).

Tekst źródłowy nr 10 (załącznik nr 1j).

Pytania:

1. Co wydarzyło się podczas opery *Halca* wystawianej 11.11.1918 r. w Teatrze Wielkim w Warszawie?

Odpowiedź: Dowódca niemieckiej żandarmerii Glasenapp ulokował się z żoną w Ratuszu. Po III akcie *Halci* wszystkie wyloty ulic placu Teatralnego zostały obsadzone legionistami i zamknięte, aby podczas walki z Niemcami usytuowanymi w Ratuszu nie ucierpiała ludność cywilna. Sierżant z pięcioma legionistami ostrzelał Ratusz z mieszkania Janiny Korolewicz-Waydowej, odtwórczyni głównej roli w *Halce*. Glasenapp i 80 niemieckich żołnierzy skapitulowali, chociaż mieli o wiele lepszą broń. (2 p.)

2. Jak wyglądała walka z Niemcami w stolicy?

Odpowiedź: Przebiegała na ogół spokojnie, Niemcy poddawali się sami, rozbrajali ich Polacy z biało-amarantowymi kokardami u czapek. (1 p.)

Pytanie eksperta: Kto powiedział słynne słowa:

„Jechałem czerwonym tramwajem socjalizmu aż do przystanku »Niepodległość«, ale tam wysiadłem”.

Odpowiedź: Są to słowa Adolfa Nowaczyńskiego, który w ten sposób scharakteryzował działalność Józefa Piłsudskiego w Polskiej Partii Socjalistycznej. (2 p.) <https://www.rp.pl/Plus-Minus/311309903-Nowik-o-przewrocie-spolesnym-Pilsudskiego.html> [dostęp: 6.08.2018].

PRYZYSTANEK Nr 10: Niepodległość – powrót Ojca Niepodległości – pawilon wschodni Dworca Warszawa Śródmieście, spotkanie przy tablicy upamiętniającej Dworzec Wiedeński

Tekst źródłowy nr 11 (załącznik nr 1k).

Tekst źródłowy nr 12 (załącznik nr 1l).

Pytania:

1. Jak we wspomnieniach z 10.11.1918 r. księżna Maria Zdzisławowa Lubomirska przedstawiła powrót Piłsudskiego do Warszawy z Magdeburga?

Odpowiedź: Maria Zdzisławowa Lubomirska doceniała wkład męża – Zdzisława Lubomirskiego, członka Rady Regencyjnej w budowę niepodległości. Wiedziała, że Rada Regencyjna przekaże władzę Józefowi Piłsudskiemu. Obawiała się, że brygadier może być zmęczony pobytem w Magdeburgu – był wychudzony niczym „drobniejszej

miary Samson po obcięciu włosów przez Niewolę”. Jednocześnie zdawała sobie sprawę, że naród polski potrzebuje Ojca, a Józef Piłsudski uosabiał ducha narodu i mógł zostać jego przewodnikiem. (3 p.)

2. Na co liczyli członkowie Polskiej Organizacji Wojskowej?

Odpowiedź: Członkowie POW liczyli, że z nimi pierwszymi Józef Piłsudski pokaże się publicznie. Tymczasem brygadier musiał po przybyciu najpierw zorientować się w sytuacji politycznej i wojskowej, nie opowiadał się po żadnej ze stron. (2 p.)

3. Kiedy Józef Piłsudski przybył do Warszawy z niewoli?

Odpowiedź: 10.11.1918 r. (1 p.)

4. Jaka data została przyjęta jako dzień odzyskania przez Polskę niepodległości?

Odpowiedź: 11.11.1918 r. (1 p.)

5. Kto towarzyszył Józefowi Piłsudskiemu podczas powrotu z Magdeburga?

Odpowiedź: Kazimierz Sosnkowski.

ZADANIE: Narysujcie plakat – Józef Piłsudski jako ojciec niepodległości – hasło możecie wymyślić sami. (Ekspert przyznaje za plakat od 1 do 8 p.)

Tablica upamiętniająca Dworzec Wiedeński na Dworcu Warszawa Śródmieście

Załącznik nr 1a.

Rota przysięgi legionów polskich

W obliczu Boga Wszechmogącego przysięgamy, że Jego Apostolskiej Mości, naszemu Najjaśniejszemu Monarsze i Panu Franciszkowi Józefowi Pierwszemu, z Bożej łaski Cesarzowi Austriackiemu, Królowi Czeskiemu itd. i Królowi Apostolskiemu Węgierskiemu, wierność i posłuszeństwo zachowamy, że Najjaśniejszego Pana Jeneratów i wszystkich innych przełożonych naszych i starszych słuhać, czcić i bronić, oraz nakazów i rozkazów ich w każdej służbie dopełniać będziemy, że przeciw każdemu nieprzyjacielowi, ktokolwiek by nim był i gdziekolwiek tego Najwyższa wola Jego Cesarskiej Mości po nas wymagała, na wodzie i na lądzie, we dnie i w nocy, w bitwach, szturmach, potyczkach i przedsięwzięciach wszelkiego rodzaju, słowem na każdym miejscu, każdego czasu i przy wszelkich sposobnościach dzielnie i mężnie walczyć będziemy, że naszych wojsk, chorągwi i sztandarów i dział w żadnym razie nie opuścimy i z nieprzyjacielem w żadne bynajmniej porozumienia wchodzić nie będziemy, że zawsze tak, jak tego wymagają po nas ustawy wojenne i jak to na uczciwych żołnierzy przystoi, zachowywać się, i tym sposobem ze czcią żyć i umierać chcemy. Tak nam Panie Boże dopomóż. Amen!

Na podstawie: P. Bazek, *Epopeja Legionowa*, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2015, s. 29.

Załącznik nr 1b.

Okopy i osiedla legionowe

Okopy szalowano najczęściej za pomocą dostarczanych przez intendenturę desek lub ścinanych na miejscu okrągłaków, rowy łączące – jedynie drucianą siatką, zaczepioną na słupach lub faszyng; z drewna wzmocnionego blachą szykowano daszki szrapnelowe; stropy ziemianek izolowano papą, a drut kolczasty służył do założenia dziesiątek kilometrów zasieków, uzupełnionych minami (Jak wspominał W. Lipiński, dodatkowo stosowano zabezpieczenia drutów poprzez ich flankowanie kulami z wycelowanych wzdłuż nich karabinów, specjalnie przeznaczonych do tego celu. Między bagnami wybudowano na piaszczystych łachach szańce z belek, a na kluczowych pozycjach powstawały głębokie schrony, nazywane granatnikami – miały one postać blaszanego tunelu, obsypanego ziemią i obłożonego z wierzchu ułożonymi na krzyż warstwami grubych pni, a nawet wzmocnionego szynami kolejowymi. Uzupełnienie dobrze rozbudowanych umocnień polowych stanowiły stalowe tarcze strzeleckie – tak zwane płyty okopowe, oraz peryskopy. (...)

Ziemianki w przeciwieństwie do schronów nie dawały osłony przed nieprzyjacielskim ogniem, a jedynie przed chłodem i niepogodą. Położone na tyłach, przypominały niekiedy małe chatki, z wszelkimi możliwymi w takich warunkach udogodnieniami. Budowę rozpoczynano od wykopania dołu w taki sposób, aby mniej więcej połowa jego powierzchni wystawała znacznie ponad podłogę i tworzyła podest do spania. Następnie szalowano drewnem ściany i kładziono, wsparty na palach, dach. Namiastkę okien stanowiły niewielkie otwory, przesłonięte natłuszczonym papierem, szkłem pochodzącym z cerkiewnych ikon lub butelki po winie, wprawione w dachy w postaci swoistych

światełlików. Do oświetlania używano szczapek sosnowych, zaczepianych pod ścianami przy użyciu kawałków drutu, lub mieszanin łożu, spalanych w lampkach sporządza-nych z puszek łusek czy „szklanek” szrapnelowych. Świece i lampy naftowe należały do towarów deficytowych. Piecyki do ogrzewania wnętrz i podgrzewania stawy impro-wizowano – budowano paleniska z cegieł, kawałków blachy, reszek z rozbitych pieców z okolicznych, zrujnowanych chat. Sufity oficerskich ziemianek wybijano białym płótnem używanym zwykle do maskowania się w zimie, a ich ściany objmano ceratą lub tym samym płótnem koszulowym, co stropy; wyposażano je w meble, pozyskiwane z róż-nych źródeł, blaszane piecyki, gumowe, rozkładane miednice; na łóżkach była pościel: materace i poduszki wypychane trocinami. Z czasem ściany siedzib żołnierskich zaczęto ozdabiać rozmaitymi obrazkami, widokówkami, papierowymi wycinkami, a na oknach – hodowano kwiaty.

Na podstawie: P. Bazek, *Epopeja Legionowa*, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2015, s. 76–78.

Załącznik nr 1c.

Hej, tam pod Warszawą

Hej, tam pod Warszawą,
Kędy Wisła płynie,
Rozłożył się Moskal świnia
Na polskiej krainie./bis

Maszerują strzelcy,
Dobosz w bęben wali,
Polska będzie dla Polaków,
Moskwa dla Moskali./bis

Poczekaj Moskalu,
Ty pogańska duszo,
Maszeruje oddział strzelców
Na proch cię rozkruszą./bis

Moskal niedołęga,
Chciał nam zabrać Kraków!
Maszerują polscy strzelcy,
Poznasz ty Polaków!./bis

Komendancie miły,
Prowadźże nas dalej,
Bo my jeszcze dzisiaj chcemy
Szturmować Moskali./bis

My cię wypędzimy,
Aż za Łysą Górę
I tam ci wytrzepiemy
Po diabelsku skórę./bis

Koledzy sekcyni,
Szukajcie kierunku,
Byśmy celnie strzelać mogli
Nie psując ładunku./bis

Poznasz ty, Moskalu,
Krakowskiego zucha,
Jak bagnetem dobrze włada,
Kulą po łbie dmucha./bis
(anonim, 1913–1915)

Naprzód w tyralierzy,
Kule nas nie straszą,
Bić się będziem z Moskalami,
Za Ojczyznę naszą./bis
(...)

Na podstawie: P. Bazek, *Epopeja Legionowa*, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2015, s. 95.

Załącznik nr 1d.

Komendant Legionów Polskich po raz pierwszy przybył do wojennej Warszawy 15.08.1915 r. i zamieszkał w hotelu Francuskim przy ówczesnym placu Zielonym, obecnie Jana Henryka Dąbrowskiego. Młodzież i robotnicy warszawscy owacyjnie przywitali dowódcę I Brygady, a zorganizowana przez nich manifestacja zaniepokoiła władze ówczesnej stolicy.

Na skutek interwencji władz, między innymi szefa administracji cywilnej generalnego gubernatora Wolfganga von Kriesa i prezydenta policji niemieckiej Ernsta von Glesenappa, Piłsudskiego „delikatnie wyproszone” z miasta. Przed opuszczeniem Warszawy, 16.08.1915 r. Piłsudski odbył jeszcze rozmowy z Arturem Śliwińskim – późniejszym wielokrotnym wiceprezydentem Warszawy i z innymi politykami. Następnie szosą lubelską pojechał do Miętnej – małej miejscowości położonej mniej więcej 4 kilometry na północny zachód od Garwolina, skąd po trzech dniach pobytu przeniósł się do willi otwockich. Tu doktor Stanisław Roupert i porucznik Werner wynajęli Piłsudskiemu mieszkanie w pensjonacie Jadwigi Nesterowiczówny przy ulicy Otwockiej – dziś Kościuszki róg Chopina, w którym spędził następnie dwa tygodnie. Całoroczny pensjonat pani Janiny, funkcjonujący od 1898 r., należał do najlepszych w okolicy. Ceny, w zależności od wielkości pokoju, z całodziennym utrzymaniem kształtowały się od 50 do 75 rubli miesięcznie. O letnisku pisano: *przy cenach bardzo przystępnych zapewnia się gościom higieniczne, obfite i zdrowe pożywienie pięć razy dziennie (...)* Pokoje duże, jasne, suche. Pianino, pisma, gry towarzyskie. Na początku lat 20. pożar strawił pensjonat, a jego właścicielka przeniósła się do willi obok apteki na ulicę Kościuszki 3.

Otwoczcianie uhonorowali pobyt Marszałka w tej miejscowości – uroczyście odsłonili 11.11.1938 r. w pobliżu miejsca jego zamieszkania, trzymetrowej wysokości obelisk, wykonany w kamieniolomach bazaltu w Janowej Dolinie na Wołyniu. Na pomniku umieszczono napis: *Józef Piłsudski przybył z frontu do Warszawy dla narad z przywódcami społeczeństwa stolicy. Zmuszony przez okupantów do jej opuszczenia, zatrzymał się w pobliskim domu, dziś już nieistniejącym i tu narady prowadził 20 VIII–4 IX 1915.* Pomnik ten, mimo rozlicznych przygód, szczęśliwie dotrwał do naszych czasów.

Na podstawie: L. Królikowski, K. Oktabiński, *Warszawa 1914–1920. Warszawa i okolice w latach walk o niepodległość i granice RP*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 134–135.

Załącznik nr 1e.

Brygadier na czele tymczasowej rady stanu

Po raz kolejny brygadier Józef Piłsudski pojawił się w stolicy 12.12 1916 r., znów entuzjastycznie powitany na dworcu Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej. Zamieszkał w hotelu Brühlowskim przy ulicy Fredry 12. Pod koniec grudnia 1916 r. lub na początku stycznia 1917 r. Piłsudski mieszkał u państwa Wędrowskich, na III piętrze budynku przy ulicy Służewskiej 5, stołował się w pensjonacie pani Jaksy-Kwiatkowskiej przy ulicy Sienkiewicza 3. W tym mieszkaniu przy Służewskiej 22.07.1917 r. został aresztowany i wywieziony do Magdeburga. 11.01.1917 r. Piłsudski otrzymał nominację na członka Tymczasowej Rady Stanu, jej siedzibą był pałac Kronenberga przy placu Małachowskiego. Pośród członków TRS wybrany został Wydział Wykonawczy, stanowiący namiastkę polskiego rządu. Piłsudski wszedł w jego skład oraz pełnił funkcję przewodniczącego Komitetu Wojskowego TRS.

Na podstawie: L. Królikowski, K. Oktabiński, *Warszawa 1914–1920. Warszawa i okolice w latach walk o niepodległość i granice RP*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 134–135.

Załącznik nr 1f.

14 stycznia [1917 roku]

Dzisiaj odbyła się wielka uroczystość Rady Stanu. Po nabożeństwie w Katedrze pochód ruszył do Pałacu Rzeczypospolitej przy placu Krasieńskich, gdzie oprócz kompanii honorowej były ustawione delegacje wszystkich pułków Legionowych.

Gdy przez pałac nadeszli członkowie Rady Stanu, oddziały oddały im honory wojskowe, a komendant Legionów, pułkownik Szeptycki w imieniu wszystkich oddziałów legionowych złożył Radzie Stanu hołd jako prawowitej polskiej władzy i ślubowanie „bezwzględnego posłuszeństwa” wobec Rady Stanu.

(...) Członkowie Rady Stanu złożyli ślubowanie, że będą Ojczyźnie i narodowi polskiemu wiernie służyć i pożytek Państwa mieć zawsze przed oczyma.

(Ks. Józef Panaś)

Na podstawie: P. Bazek, *Epopėja Legionowa*, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2015, s. 120–121.

Załącznik nr 1g.

Bogdan Hutten-Czapski, dyplomata i członek świąty generał gubernatora Beselera, zapisał w swoich notatkach dotyczących owej intronizacji Rady: *Ta intronizacja Rady Regencyjnej czyniła swą uroczystą pompą o wiele jeszcze większe wrażenie, niżeli proklamacja 5 listopada, tym bardziej, że stanowiła pierwsze urzeczywistnienie życzeń polskich. Po skończonym nabożeństwie Rada Regencyjna udała się pieszo w uroczystym pochodzie na Zamek, by w Sali Kolumnowej odebrać życzenia społeczeństwa polskiego. W chwili gdy Lubomirski wznosił okrzyk: „Niech żyje!”, rozległo się po raz pierwszy 21 strzałów działowych na cześć państwa polskiego. Była to ceremonia czysto polska, przy której nie było żadnego przedstawiciela władz okupacyjnych. Po drodze publiczność tylko z rzadka wznosiła okrzyki na cześć regentów, natomiast burzliwe na cześć Piłsudskiego.*

Na podstawie: P. Bazek, *Epopeja Legionowa*, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2015, s. 121.

Załącznik nr 1h.

Ostanie miesiące Wielkiej Wojny – październik i listopad 1918 r. były momentem doniosłych wydarzeń w całej Europie. (...) 7.10. 1918 r. Rada Regencyjna zapowiedziała rychłe utworzenie niepodległej Polski, wydarzenie to przeszło jednak niemal bez echa. (...) Przełom nastąpił w pierwszych dniach listopada, przy okazji powrotu Józefa Piłsudskiego z twierdzy w Magdeburgu. Członkowie POW – żołnierze i milicjanci, a obok nich strażacy i akademicy oraz cywile spontanicznie rozbrajali zdemoralizowanych okupantów. Nieliczne próby stawiania oporu zostały szybko zlikwidowane. Najdłużej w stolicy odmawiali złożenia broni żołnierze i żandarmi niemieccy, zamknięci w gmachu Ratusza przy Placu Teatralnym.

Wieczorem, 11.11.1918 r. Warszawa była już wolna: przed urzędami stały polskie warty, usunięto szyldy i tabliczki, wywieszono biało-czerwone flagi. (...) Następnie dni potwierdziły stołeczną rolę nadwiślańskiego grodu w odradzającej się Polsce – tu zasiadły najwyższe władze z Józefem Piłsudskim jako Naczelnikiem Państwa, tutaj toczyły się negocjacje w sprawie utworzenia ogólnokrajowego rządu.

Sceny rozbrajania Niemców, jakie można było dostrzec na ulicach stolicy już 10.11.1918 r., doskonale zostały zilustrowane w ówczesnych pamiętnikach, prowadzonych przez mieszkańców Warszawy – niejednokrotnie aktywnych uczestników tamtych pamiętnych dni: *Po kilku zaledwie godzinach w mieście zawrzało: zaczęło się rozbrajanie Niemców. Jako dowódca patrolu widziałem na ulicach kilkakrotnie, jak peowiaci, dowborczycy i harcerze (a także cywile, nawet niewiasty i chłopcy) rozbrajali kajzerowskich żołnierzy. (Stefan Jellenta, żołnierz Polskiej Siły Zbrojnej).*

Ruszyła Warszawa. Siedzieć dłużej i czekać było niepodobieństwem. Pobiegłem wprost na Zamek. Na Zamku Królewskim działy się dziwne rzeczy. Jeszcze kilka godzin temu na straży drogich każdemu Polakowi pamiętek stał groźny Prusak w pikielhaubie na głowie, obecnie straż trzyma nad starym dumnym zamkiem młodzież akademicka z amarantowo-białą opaską na lewym i karabinem w prawym ręku. (Stefan Dołęgowski, uczestnik przejmowania Zakładów Graficznych w Warszawie).

Na podstawie: P. Bazek, *Epopeja Legionowa*, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2015, s. 130.

Załącznik nr 1i.

W nocy była strzelanina. Rano od wczesnej godziny rozbrajanie oficerów niemieckich na wszystkich rogach ulic. Ale rozbraja nie tylko milicja, lecz i tłum, masa broni dostaje się na pewno esdekom, a nawet po prostu opryszkom. Przez cały dzień odbieranie od Niemców majątku wojskowego i przejmowanie władz cywilnych. Przez cały dzień na ulicach tłumy. Ruch tramwajowy normalny. Wszędzie samochody z naszymi żołnierzami. Piłsudski rozczarował mnie. Witany przez tłum, powiedział z balkonu, że jest chory na gardło. Cóż to w takiej chwili, w takiej chwili może kogo obchodzić. (...)

Już jest w Warszawie niemiecka rada żołnierzy, która porozumiewa się z Piłsudskim. Wielu żołnierzy niemieckich chodzi z czerwonymi znakami; inni, Polacy pewnie, z biało-amarantowymi kokardami u czapek. W tym wszystkim wstaje Polska. I nikt nie widzi, jak jest piękna. Nikt nie spostrzega w tym zgiełku.

M. Dąbrowska, *Dzienniki 1914–1925*, Czytelnik, Warszawa 1998, s. 206–207.

Załącznik nr 1j.

Mimo wielkiej satysfakcji, jaką dawały zdobycze artystyczne, praca w niespokojnej i tak przykłej atmosferze wojennej była trudna i szarpiąca nerwy. Szczególnie pamiętny pozostaje dla mnie dzień 11.11.1918 r.; wieczorem tego dnia śpiewałam *Halkę*. Już od rana było bardzo niespokojnie. Niemcy znikali z Warszawy, jedynie Glasenapp z załogą ulokował się w Ratuszu. Pomimo tego niepokoju teatr był przepelniony. Po III akcie *Halki* dowiedziałam się, że wszystkie wyloty ulic placu Teatralnego zostały obsadzone legionistami i zamknięte. Wkrótce na scenie zjawił się i zgłosił do mnie sierżant oraz pięciu żołnierzy z karabinami maszynowymi. Oznajmili mi oni, że mają rozkaz z naszego mieszkania ostrzeliwać Ratusz, w którym znajduje się Glasenapp. Wobec takiej sytuacji przed rozpoczęciem ostatniego aktu wyszłam przed kurtynę i zapowiedziałam, że wszystkie wyloty placu Teatralnego są zamknięte, wobec tego proszę, aby po skończonym przedstawieniu zupełnie spokojnie wszyscy zeszli na dół i przez scenę oraz dom czynszowy wyszli na ulicę Trębacką. Akt skończył się w dziwnym spokoju, w ciszy i bez popłochu, po czym wszyscy (przeważnie zadowoleni, że z bliska zobaczą scenę) przeszli (w liczbie ponad 1000 osób) poprzez zaplecze teatru i wydostali się na ul. Trębacką.

Tymczasem żołnierze z karabinami maszynowymi i wszyscy prawie maszyniści operowi poszli na ochotnika do naszego mieszkania, gdzie w oknach ustawili karabiny, i rozpoczęła się kanonada. W jednej chwili wszystkie szyby z okien Ratusza posypały się na bruk. Na placu była pełna pustka, bramy ratuszowe szczelnie od wewnątrz zaryglowane. Po jakimś czasie z Ratusza zaczęły padać granaty ręczne.

O sytuacji, jaka była w Ratuszu, mieliśmy ciągłe informacje przez telefon łączący Teatr ze Strażą Pożarną, która m.in. zasygnalizowała nam, że załoga niemiecka składa się z 80 ludzi silnie uzbrojonych. Taka załoga mogłaby właściwie cały teatr roznieść, ale Niemcy nie przypuszczali nawet, że broni go 5 żołnierzy i kilkunastu dzielnych maszynistów operowych, którzy byli tylko przecież pomocą moralną, bo nie posiadali uzbrojenia. W końcu, już rano, Glasenapp skapitulował! Nastąpiło odprężenie naszych nerwów i dopiero wtedy uprzytomniłam sobie, że jestem jeszcze ucharakteryzowana i w kostiumie *Halki*...

J. Korolewicz-Waydowa, *Sztuka i życie. Mój pamiętnik*, wyd. 2, red. A. Gozdawa-Reutt, Ossolineum 1969, s. 187–188.

Załącznik nr 1k.

(...) od 10 listopada – rozbrajali Niemców w Warszawie – stolicy odrodzonej Polski.

Spontanicznie przyłączyli się do nich milicjanci, strażacy, akademicy i cywile.

Polska Organizacja Wojskowa została rozwiązana 11.11.1918 r., a jej struktury podporządkowane Wojsku Polskiemu.

O ostatnich chwilach POW, jako odrębnej organizacji, poprzedzających rozbrajanie okupantów, pisze Adam Koc, ówczesny komendant POW nr 1 – wspomina wydarzenie, które stało się przysłowiową iskrą na prochy:

Zbliżała się godzina 7, kiedy książe Lubomirski zawołał: „Pociąg jedzie!” W tejże chwili i ja zobaczyłem kłęby dymu nad kominem lokomotywy wjeżdżającego powoli na dworzec pociągu.

Książe Z. Lubomirski szedł prędko, dużymi krokami w kierunku zbliżającego się pociągu. Starłem się, żeby mnie nie wyprzedził.

Pociąg zatrzymał się.

Komendant Józef Piłsudski stał już na platformie wagonu, kierując się do wyjścia.

Za nim zobaczyłem obywatela Szefa, pułkownika Kazimierza Sosnkowskiego.

Józef Piłsudski zszedł z wagonu na peron, książe Zdzisław Lubomirski przystanął, ale zanim zdążył przemówić nagłym ruchem wysunąłem się naprzód, przegradzając go od Komendanta. Zdjąłem kapelusz i powiedziałem następujące słowa powitania:

„Obywatelu Komendancie, w imieniu Polskiej Organizacji Wojskowej witam Obywatela Komendanta w stolicy”. Komendant podał mi rękę mówiąc: „Dziękuję wam!” Wtedy odsunąłem się sprzed zaskoczonego moim niespodziewanym manewrem Regenta. Teraz ks. Zdzisław Lubomirski powitał Józefa Piłsudskiego w imieniu Rady Regencyjnej, po czym nastąpiły dalsze powitania.

Na podstawie: P. Bazek, *Epopeja Legionowa*, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2015, s. 129.

Załącznik nr 11.

Zdziś wstał wcześniej rano, by spotkać Piłsudskiego przed ósmą na dworcu. Wysiadł Piłsudski wraz z adiutantem Sosnkowskim, podszedł obok niego naczelnik POW z paru towarzyszami; powitał, złożył raport, oznajmił, że czeka karetą, a śniadanie w domu gotowe. Lecz Zdziś własne zaproszenie narzuca, prosi komendanta do samochodu, herbatę na Frascati zapowiada i o rozmowę prosi. Piłsudski SZCZĘŚCIEM nie waha się w wyborze i do regencyjnego samochodu wsiada. Członkowie POW rzucają na Zdzisia zjadliwe spojrzenie. Tłumu nie ma na kolei, bo godzina wczesna, a przyjazd bohatera niespodziewany. Gdzieniegdzie grupki poznają, wykrzykują. (...)

Długo Zdziś konferował z Piłsudskim po herbacie...malował położenie, przemawiał gorącymi słowami; Polak do Polaka – ambicję podniecał, wyrażając mocne przekonanie, że on jeden Polskę potrafi zbawić w tym historycznym momencie najważniejszym ze wszystkich; sam należąc do szeregu poległych, z zaufaniem gotów oddać władzę Piłsudskiemu – który zwycięzcą być musi!

Pamiętniki księżnej Marii Zdzisławowej Lubomirskiej 1914–1918, Poznań 2002, s. 706–707.

Maria Zdzisława Lubomirska, księżna, Warszawa w listopadzie 1918 roku. Tak mało pomnę... ów dzień był jak chwila. Informator Wystawy, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Warszawa 2008. s. 46.

Piłsudski słuchał – mówił mało – nie chciał wyrażać zdania przed rozpoznaniem położenia – zawsze zagadkowy, uczynił na Zdzisium RACZEJ dodatnie wrażenie, ale wydał mu się mizerny i zmęczony więzieniem. Drobniejszej miary Samson po obcięciu włosów przez Niewolę. U nas w Polsce ludzie twardej ręki nie są popularni – mamy tego przykład na Wielopolskim. Tych naród kocha, którzy uosabiają jego duchowość. Piłsudski nazywał sam siebie „legendą” – jest psychoza chwili – wedle mnie twardym, realnym zadaniom nie poddał, nie ufam mu, nie wierzę mu, a tak bym wierzyć chciał! Bo nam w tej srogiej potrzebie tak bardzo przewodnika potrzeba!

Źródło: <https://wpolityce.pl/historia/221696-jozef-pilsudski-marszalek-niepodleglosci-wodz-wokol-ktorego-skupialy-sie-nadzieje-polakow-na-odzyskanie-wolnosci> [dostęp: 20.07.2018].

Oczekujących na peronie ogarnia poruszenie. Oto, po przeszło rocznej niewoli w magdeburskiej twierdzy, wraca do kraju Józef Piłsudski. Wódz, wokół którego od lat skupiały się nadzieje Polaków na odzyskanie wolności.

Zawsze służyłem i służyć będę życiem swoim, krwią, ojczyźnie i ludowi polskiemu. Witam was krótko, gdyż jestem przeziębiony. Bolał mnie gardło i piersi – zwrócił się prostymi słowami do tłumu zgromadzonego przed balkonem pensjonatu przy ul. Moniuszki, gdzie się zatrzymał.

Załącznik nr 2.

Karta punktacji

(wypełniają eksperci)

		Liczba punktów
Przystanek 1.	Zadanie wstępne	
Przystanek 2.	Kazimierz Sosnkowski	
Przystanek 3.	Składamy przysięgę	
Przystanek 4.	Okopy	
Przystanek 5.	Wisła – wejście na Most Poniatowskiego	
Przystanek 6.	Hotel Francuski – brygadier przybywa do Warszawy	
Przystanek 7.	Pałac Rzeczypospolitej przy Placu Krasińskich – Tymczasowa Rada Stanu	
Przystanek 8.	Zamek Królewski – Rada Regencyjna obejmuje władzę	
Przystanek 9.	Teatr Wielki – rozbrajanie Niemców w Warszawie	
Przystanek 10.	Niepodległość – powrót Józefa Piłsudskiego	
Razem		